

Een Bosch' geslacht

in schilderijen en schepenzegelstempels¹

Barbara Kruijsen

In de zomer van 1995 kreeg het Noordbrabants Museum een bijzondere collectie in bruikleen. Het betreft een verzameling van twaalf schilderijen die bijeengebracht werd door leden van het geslacht Van Breugel, de familie die de rode draad in de collectie vormt. Al langer in het bezit van het Museum is een bijzondere collectie stempels van Bossche schepenen. Ook hierin is dezelfde familie vertegenwoordigd.

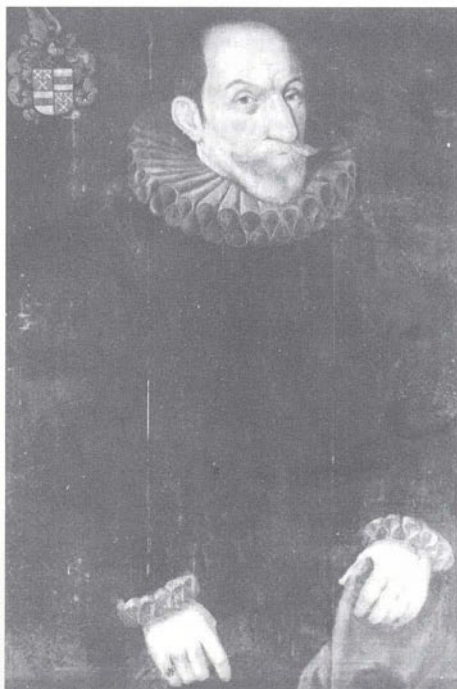
De familie Van Breugel is vanaf 1520 regelmatig in het stadsbestuur van 's-Hertogenbosch aanwezig geweest.² De eerste telg van het geslacht die met een portret in de zogenaamde 'collectie Van Breugel' vertegenwoordigd is, is Aert Janszn van Breugel (geboren 1535).³

Hij was acht maal schepen van de stad tussen de jaren 1577 en 1603, en was in 1597 bovendien president-schepen.⁴ Het stempel waarmee hij in deze jaren de stukken als lid van de schepenbank bekrachtigde, wordt al lange tijd in de collectie van het Noordbrabants Museum bewaard. Dit feit is bijzonder. In de meeste gevallen werden zegelstempels immers na de gebruikstermijn vernietigd om zo misbruik van dit waardevolle machtsvoorwerp te voorkomen. In Den Bosch is dit echter, om nog onduidelijke redenen, met de stempels van de schepenen nooit gebeurd. De collectie bestaat uit 499 zegelstempels over een periode van vijfhonderd jaar, de oudste dateert uit 1295, de jongste was in gebruik in 1793. Het lijkt

waarschijnlijk dat de stad de stempels in beheer hield om deze bij een regelmatig voorkomende tweede of volgende ambts termijn van de schepen, weer ter beschikking te kunnen stellen.⁵ Een gedeelte van de collectie is dan ook altijd in het bezit van de stad gebleven en in 1925 in bruikleen gegeven aan het Museum. Van de bijna vijfhonderd stempels waren

Portret van Aert Janszn van Breugel (anoniem, ca. 1595)

(Foto: Noordbrabants Museum, inv. nr. 15002)

Zegelstempel van Aert Janszn van Breugel (1577)
(Foto: Noordbrabants Museum, inv. nr. 1103)

er echter 242 in het bezit van particulieren terechtgekomen. In 1862 heeft het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant deze collectie voor de prijs van oud zilver aangekocht van de familie Van de Bergh.⁶ Hoe deze familie in het bezit van de stempels is gekomen, is voornamelijk nog niet helder. Misschien dat Jan van de Bergh (1763-1834) hierin een rol heeft gespeeld. Hij was vanaf 1795 stadssecretaris van Den Bosch. De schepenbank werd in deze tijd opgeheven en de al die tijd bewaarde stempels verloren zo hun functie. De deling van de collectie in het gedeelte dat in bezit van de stad gebleven is en het deel dat in particuliere handen viel, heeft echter zo willekeurig plaatsgevonden – zowel in tijd als in familienamen – dat doel of reden van de verdeling onduidelijk blijft.⁷

Ook na de geportretteerde Aert Janszn waren zijn familieleden vertegenwoordigd in het stadsbestuur. Zo hebben twee van zijn zonen regelmatig zitting gehad in de Bossche schepenbank. Albert van Breugel vervulde het schepenenambt zes maal tussen de jaren 1611 en 1626.⁸ Ook zijn

schepenzegelstempel is bewaard gebleven in de collectie van het Noordbrabants Museum.⁹ Jan van Breugel, geboren in 1573, was elf keer als schepen aan de stad Den Bosch verbonden tussen de jaren 1602 en 1625.¹⁰ Hij trouwde in 1601 met Johanna van de Water, een van de nakomelingen van Jan van de Water (1526/27-1615), die – in 1552, 1559 en 1564 – lid van de schepenbank van Den Bosch was geweest.¹¹ Ook van laatstgenoemde Jan van de Water is in de 'collectie Van Breugel' een portret aanwezig.¹²

De twee nu genoemde schilderijen waren al eerder in het Noordbrabants Museum te bewonderen.¹³ Het tweede deel van de collectie was dat nog niet eerder. Bij de tien stukken die hierna volgen, zijn acht statieportretten. De andere twee zijn minder statig, maar daarmee niet minder een uit-

Portret van Judith du Peyrou, echtgenote van Joan Festus I van Breugel (N. Verkolje ?, ca. 1705)
(Foto: Noordbrabants Museum, inv. nr. 15005)

beelding van het door de familie zo hoog gewaardeerde belang van het geslacht. De familieband tussen dit tweede deel van de familie – het eerste portret van de tweede serie draagt een beeltenis van Hendrik van Breugel (1637-1703) – en de genoemde Aert Janszn van Breugel is niet onomstreden. Men vermoedt dat de vader van Hendrik, Gerard Tielmanszn, zich aan de geëerde Bossche familie Van Breugel wilde relateren om zo goed en goede naam van het geslacht te kunnen erven. Hiertoe voegde hij niet alleen de naam Van Breugel toe aan zijn eigen naam - hij was inderdaad uit het dorp Breugel afkomstig - maar hij ging verder dan dat. Uit een van de grafzerken in de Bossche Sint-Jan blijkt dat Gerard Tielmanszn en enkele van de zijnen begraven zijn in het familiegraf van Jan van Breugel (de vader van de geportretteerde), van zijn vrouw en enkele van zijn kinderen. Hierin liggen ook begraven de vader van Gerard, Tielman Franszn, Gerard Tielmanszn zelf en zijn twee broers, Henrick en Jacobus.¹⁴

Luitenant-generaal Douglas en de hertog van Brunswijk in gesprek buiten 's-Hertogenbosch (J. Vrijmoet, 1786)

(Foto: Noordbrabants Museum, inv. nr. 15000)

De verzamelaars van de schilderijen hebben de aanspraken op een familieband met Aert Janszn van Breugel nogmaals doen blijken door de aanwezigheid in hun collectie van het portret van deze Van Breugel en van de beeltenis van het aangetrouwde familielid Jan van de Water. Overigens gaat men in het *Nederland's Adelsboek* bij de familie Van Breugel niet verder terug dan tot Tielman Claeszn, de overgrootvader van Gerard Tielmanszn van Breugel. Het wapen van de familie bestaat uit drie molenijzers, geplaatst 2-1. In het gevierendeelde familiewapen dat op het schilderij van Aert Janszn van Breugel in de linkerbovenhoek is afgebeeld, is ditzelfde teken te zien in het eerste en vierde kwartier, het tweede en derde zijn beladen met een dwarsbalk. Ditzelfde wapen is aangebracht op de

Robert I van Breugel als volontair bij de compagnie Vrijwillige Jagers van de provincie Friesland (W.B. van der Kooi, 1815)
(Foto: Noordbrabants Museum, inv. nr. 15010)

schepenzegelstempels van Aert en zijn twee bovengenoemde zonen.¹⁵ Vanaf het al genoemde schilderij van Hendrik van Breugel volgt een redelijk ononderbroken reeks van portretten van leden uit het (nieuwe) geslacht Van Breugel. Zijn van de portretten van Aert Janszn van Breugel en van Jan van de Water de makers van het paneel onbekend, van het portret van Hendrik van Breugel weten we dat het geschilderd is door Jean Henri Brandon (overleden 1714), de maker ook van een portret van Mary Stuart, gemalin van koning-stadhouder Willem III, voor het stadhuis van Den Bosch.¹⁶ Hendriks zoon, Joan Festus I (1670-1719) is de volgende die is geportretteerd, evenals zijn echtgenote Judith du Peyrou (1680-1728). Zij zijn vermoedelijk omstreeks 1705, het jaar van hun trouwen, vereeuwigd door Nicolaas Verkolje (1673-1746).¹⁷ Joan Festus I heeft als schepen nog een belangrijke functie gehad in het stadsbestuur van 's-Hertogenbosch en volgde in 1703 zijn vader Hendrik, na diens dood,

op als pensionaris van de stad.¹⁸ Joan Festus II (1707-1763), de zoon van Joan Festus I en Judith du Peyrou, vervulde echter geen ambt meer binnen Den Bosch. Hij was landsadvocaat en vanaf 1743 stadsadvocaat in 's-Gravenhage.¹⁹ Hij werd samen met zijn vrouw, Eva Maria Burman (1723-1812) geportretteerd. Hun beider portretten zijn in 1753 vervaardigd door Jan Maurits Quinkhard (1680-1772), een leerling van Verkolje.²⁰

Een van de zonen van Joan Festus II en Eva Maria Burman was Caspar (1752-1833). Hij was geboren in 's-Gravenhage, maar werd in 1776 poorter van Den Bosch. Daar was hij stadssecretaris van 1781-1794 en vervulde tussen 1781 en 1795 het ambt van ontvanger der gemene middelen voor de kwartieren Oisterwijk en Maasland. In 1803 vestigde hij zich wederom in Den Haag, hij was directeur der Directe Belastingen in Friesland en overleed tenslotte in 1833 in Haarlem. In 1826 werd Caspar van Breugel verheven tot baron.²¹ Zijn portret werd in 1813 geschilderd door Jb. Smit.²² In 1781 trouwde Caspar van Breugel met Mary Douglas (1755-1793); ook van haar is een portret, vervaardigd door een anonieme kunstenaar in 1781, in de collectie aanwezig.²³ De vader van Mary was Robert Douglas (1727-1809), strateeg in dienst van de stad Den Bosch. Deze stamvader van de verzamelende familie bevindt zich op een interessant paneel in de collectie. Luitenant-generaal Douglas is hier in gesprek met de hertog van Brunswijk buiten de muren van 's-Hertogenbosch. Op dit paneel, dat in 1786 vervaardigd werd door Jacobus Vrijmoet (geboren 1756), is de Sint-Jan duidelijk zichtbaar.²⁴ De laatste twee schilderijen van de collectie dragen een beeltenis van de zoon van Caspar van Breugel en Mary Douglas, Robert van Breugel (1791-1873). In 1815 nam hij als volontair dienst bij de compagnie Vrijwillige Jagers van de provincie Friesland. In datzelfde jaar portretteerde W.B. van der Kooi (1768-1836) hem in het

uniform van deze compagnie.²⁵ In 1860 werd hij opnieuw uitgeschilderd, nu door J.H. Heijmans (geboren 1806), leerling van Van der Kooi. Bij Koninklijk Besluit van 30 januari 1861 werd zijn naam veranderd in Robert baron van Breugel Douglas.²⁶

Door deze recente aanwinst is het Noordbrabants Museum verrijkt met een interessant deel van een familiecollectie. Deze wordt gedeeltelijk permanent tentoongesteld op de benedenverdieping van de historische afdeling. Tegelijkertijd kan ze gekoppeld worden aan de bijzondere collectie Bossche schepenzegelstempels die, voor een aanzienlijk deel, al langer op dezelfde afdeling van het museum te zien is. ■

Noten

1. Graag wil ik van de medewerkers van het Noordbrabants Museum met name Charles de Mooij en Helmi van Limpt bedanken voor de hulp bij het schrijven van dit artikel.
2. B.C.M. Jacobs, *Justitie en politie in 's-Hertogenbosch voor 1629* (Assen/Maastricht 1986) 270-279.
3. Noordbrabants Museum, inv.nr. 15002.
4. Hij vervulde het ambt in 1577, 1582, 1583, 1586, 1589, 1590, 1600 en 1603.
5. A.M. Koldeweij (red.), *In Buscoducis 1450-1629. Kunst uit de Bourgondische tijd te 's-Hertogenbosch. De cultuur van de late middeleeuwen en renaissance, tentoonstellingscatalogus Noordbrabants Museum ('s-Hertogenbosch 1990)* 56-57.
6. P. van Meeuwen, Verslag van het verhandelde ter 26ste algemeene vergadering van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noordbrabant, gehouden den 7 Julij 1862, in: *Handelingen van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noordbrabant over het jaar 1862* ('s-Hertogenbosch 1863) 2-32, daar 8-9.
7. De schepenzegelstempels van 's-Hertogenbosch zijn in 1993 en 1994 in het kader van een stage door de auteur van dit artikel beschreven en opgenomen in een geautomatiseerd databestand dat aanwezig is op het Noordbrabants Museum. Hierin is de stempel van Aert Janszn van Breugel, met inventarisnummer 1103, opgenomen onder nummer 323, analoog aan de nummering die R.A. van Zuylen in 1865 – in chronologische volgorde – aan de stempels gegeven heeft; zie: R.A. van Zuylen, *Lijst der schepenen van de stad 's-Hertogenbosch, benoemd van 1295 tot 1794, waarvan de schepenzegels in zilver, koper of lood, bij het archief dier stad, of in het museum van het Provinciaal Genootschap voor Kunsten*

en Wetenschappen in Noordbrabant, nog aanwezig zijn, verzameld, afgedrukt en naar tijdorde gerangschikt door R.A. van Zuylen, archivaris van 's-Hertogenbosch ('s-Hertogenbosch 1863). Zie ook Ch.C.V. Verreyt en W.J.F. Juten, Noordbrabantsche zegels II, in: *Taxandria* 6 (1899) 99-110, nr. 6 en in *Buscoducis*, cat. 16c (56-57).

8. Dit was in de jaren 1611, 1614, 1615, 1618, 1623 en 1626.
9. Inv. nr. 7365 met het nummer 377 in het databestand. Zie ook Ch.C.V. Verreyt en W.J.F. Juten, Noordbrabantsche zegels II, in: *Taxandria* 6 (1899) 99-110, nr. 8.
10. Hij was dit in de jaren 1602, 1608, 1609, 1612, 1613, 1616, 1617, 1620, 1621, 1624 en 1625. Zijn schepenzegelstempel wordt in het Museum bewaard onder inventarisnummer 1128; nummer in het databestand: 362. Zie ook Ch.C.V. Verreyt en W.J.F. Juten, Noordbrabantsche zegels II, in: *Taxandria* 6 (1899) 99-110, nr. 7.
11. In *Buscoducis*, cat. 129r (p. 214-215), Jacobs a.w., p. 273-274, Ch.C.V. Verreyt en W.J.F. Juten, Noordbrabantsche zegels I, in: *Taxandria* 14 (1907) 46-51, nr. 6. Zijn schepenzegelstempel met inventarisnummer 7342 is in het databestand beschreven onder nummer 315.
12. Inv.nr. 15001.
13. In *Buscoducis*, cat. 130 (p.217) en 177 (p.283).
14. C.F.Xav. Smits, *De grafzerken in de kathedrale Sint Janskerk van 's-Hertogenbosch* ('s-Hertogenbosch 1912) 330. Zie ook A.F.O. van Sasse van Ysselt, *De voornamen huizen en gebouwen van 's-Hertogenbosch alsmede hunne eigenaars of bewoners in vroegere eeuwen. Aanteekeningen uit de Bossche schepenprotocollen loopende van 1500-1810* ('s-Hertogenbosch 1911-1914) herdruk 1975, dl. 2, 411-412 en dl. 3, 65-66.
15. *Nederland's Adelsboek* 80 (1989) 481-511.
16. Het portret van Hendrik draagt het inventarisnummer 15003.
17. Inventarisnummers respectievelijk 15004 en 15005.
18. *Nederland's Adelsboek*, p. 483-486.
19. A.R.M. Mommers, *Brabant van Generaliteitsland tot gewest* (Utrecht/ Nijmegen 1953) dl. 2, 344.
20. Inv.nrs. 15006 en 15007.
21. Mommers a.w., dl. 2, p. 344, *Nederland's Adelsboek*, p. 486-487.
22. Inv.nr. 15008.
23. Inv.nr. 15009.
24. Inv.nr. 15000.
25. *Nederland's Adelsboek*, p. 488.
26. Inv. nrs. 15010 en 15011.

Barbara Kruijsen is verbonden aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Zij werkt aan een proefschrift over de omgang met middeleeuwse kunst in de negentiende eeuw. Momenteel is zij werkzaam als waarnemend conservator van de historische afdeling van het Noordbrabants Museum.